
Kesit Akademi Dergisi
The Journal of Kesit Academy

ISSN:
Yıl: 1, Sayı: 1, Eylül 2015, s. 96-116

Okt. Burak TELLİ
Adıyaman Üniversitesi Gölbaşı Meslek Yüksekokulu, btelli46@gmail.com

KENZÜ'S-SIHHATÜ'L-EBDÂNİYYE ESER-İ MÜRŞÎD-İ OSMÂNİYYE'DE BİTKİ ADLARI

ÖZET

Türkçenin geçmiş dönemlerinde yazılmış pek çok tıp kitabı bulunmaktadır. Bu eserler, yazıldığı dönemde halkın sağlık alanındaki ihtiyaçlarına cevap vermek için yazılmıştır. Çalışma konumuz olan eser de Kenzü's-Ṣıhhatü'l-Ebdâniyye Eser-i Mürşid-i Osmâniyye isimli bir tıp kitabıdır. Eser 1881'de Tarsuslu Tabib Osman Hayri Mürşid Efendi tarafından kaleme alınmıştır. Eserde yazar bitkilerle tedavi yöntemlerinden söz eder. Ayrıca bazı madenlerin özelliklerini ve bu madenlerin hangi hastalıkların tedavisinde kullanılacağını açıklar. Eser, içeriğiyle tıp ve eczanın, dil ve üslup yönüyle de Türkolojinin alanına girmektedir. Metin, içerisinde geçen birçok bitki adı hem Türkçenin terminolojisine hem de botanik araştırmalarına katkı sağlayacaktır. Eserinde 2. Abdulhamid Han döneminde saray doktorluğu yaptığını ifade eden yazar, hastalıkların tedavisi için çeşitli bitkilerden terkip ettiği ilaçları nasıl hazırladığını bunların nelere iyi geldiğini ayrıntılı bir şekilde anlatır. Ayrıca yazar eserde önceden olmayıp da yeni keşfedilen hastalıkları da anlattığını söyler ve bu yönüyle eserini eşsiz olarak niteler. Aktardığı bilgilerin, bu alanın kurucuları kabul edilen Aristo, Eflatun, Bukrat, Lokman, Sokrat ve Davud'dan olduğunu ve bu bilgileri defalarca tecrübe ettikten sonra yazdığını söyler. Saray doktorluğu yapmış olması ve eserini 2. Abdulhamid Han'ın isteği üzerine yazmış olması yazarın alanında başarılı ve itibar sahibi olduğunu göstermektedir. Bir dilin gerçek anlamda söz varlığının ortaya konması için farklı alanlarda yazılmış eserlerin incelenmesi gerekir. Bitki adları dilimizin söz varlığının zenginliğidir. Bu alanda çeşitli çalışmalar yapılmış ve dilimizin zengin bir bitki kültürüne sahip olduğu yönünde tespitlerde bulunulmuştur. Fakat özellikle tarihî tıp ve ecza kitaplarımız taranmadan bu söz varlığımızın tamamını tespit etmiş olamayız. Bu bakımdan çalışmamız alana katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Çalışmamıza kaynaklık edecek bu eser-

de birçok bitki adı tespit edeceğimizi tahmin ediyoruz. Bu terimlerin ayrıca botanik alanına katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Kenzü's-Sıhhatü'l-Ebdâniyye Eser-i Mürşid-i Osmâniyye, Bitki Adları, Tıp, Ecza, Türkçe.

THE PLANT NAMES IN KENZÜ'S-SIHHATÜ'L-EBDÂNİYYE ESER-İ MÜRŞÎD-İ ʿOSMÂNİYYE[1]

ABSTRACT

There are a lot of medical book written in the previous periods of Turkish. These works were written to respond the needs of the public in healthcare field. The work item we study is a book named Kenzü's-Ṣıḥḥatü'l-Ebdâniyye Eser-i Mürşîd-iʿOsmâniyye. The work is written by doctor Osman Hayri Mürşid of Tarsus in 1881. The author metinons about herbal treatment methods in the work. Moreover it explains the features of some materials and on which ilnesses they are used. The work enter into the field of medicine and pharmacy with its content and Turchology with its language and genre. Teh text will contribute to Turkish terminology and botanical researches with the herb names within the text. In his work, he mentions in detail that he was a palace doctor during the reign of Abdulhamit II. and he adds how he prepare medicine with the herbs he composed and which illnesses they recover. Furthermore, the author also claims that he mentions about the new described illnesses and characterise his work as unique with this aspect. He says that the data he suggsets are from Bukrat, Lokman, Sokrat and Davud and proved after numerous experiences. Being a palace doctor and wrote his work as a result of Abdulhamid II.'s will, shows us that he is successful in his field and highly regarded. A language's presenting its vocabulary in real words it is required to investigate the works in different fields. Herb names are the richnes of our vocabulary. A lot of research are accaried on the field and it is found out that our language has a rich herb culture. However, without scanning especially our medicine and pharmacy boks, it is difficult to mention about a through identification. In this respect our reseach will contribute to the field. We estimate that we will identify a lot of herb names form this source book for our work. Also we think that these terms will contribute to the field of botanic.

Keywords: Kenzü's-Ṣıḥḥatü'l-Ebdâniyye Eser-i Mürşîd-i ʿOsmâniyye, plant names, Medicine, Pharmacy, Turkish.

GİRİŞ

Bir dilin söz varlığı, o dil ile yazıya aktarılmış ve henüz yazıya aktarılmamış ağızlarda yaşayan tüm sözcüklerin bütünüdür. Türkçenin bilinen ilk tarihî metinlerinden günümüze ka-

[1] Bu çalışma 28-30 Mayıs 2015 tarihinde Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde düzenlenen 1. Uluslararası Dil Eğitimi ve Öğretimi (UDES 2015) Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

dar bütün eserler ve Türkçenin ağızlarında yaşayan bütün sözcükler söz varlığımızın unsurlarıdır. Dilin tam anlamıyla söz varlığının ortaya çıkarılması belki zor olabilir; fakat tarihî metinler ve ağız metinlerimiz üzerine yapılan her çalışma ile söz varlığımızı ortaya koyma noktasında bir adım daha ileri gitmiş oluyoruz. Bugün Anadolu ağızlarının yazı dilimize oranla birkaç kat daha geniş söz varlığına sahip olduğu düşünülürse (Aksan, Türkçenin Gücü, 69) bu zengin söz varlığımızın yok olmadan yazıya aktarılması gerekmektedir. Aynı durum tarihî metinlerimiz için de geçerlidir. Türkçenin en eski dönemlerinden bu yana verilmiş eserler üzerine çalışmalar yapılarak bu eserlerdeki söz varlığı ortaya konmalıdır. Özellikle tarihî metinlerin tarih, felsefe, tıp, ecza gibi farklı alanlarda yazılmış olanlarının incelenmesi, söz varlığımızda bulunan terimlerin tespit edilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Türkçenin en eski dönemlerinde tıp, ecza metinlerinin olması Türklerin bu alanda önemli bir birikimi olduğuna işaret etmektedir. Bu alandaki eserler dilbilimciler ve tıp tarihçileri için ortak alanlardır. Bu eserler tıp, eczacılık, halk hekimliği, çevre bilimi ve botanik alanlarında pek çok terim barındırmaktadır. Özellikle Türk toplumu olarak yaşadığımız coğrafya ve tarihimize baktığımızda tarımın önemli bir yeri vardır. Bu yüzden bu alanlarda yazılmış eserlerde çok zengin bitki adı bulunmaktadır. Bu terimler Türkçenin söz varlığının önemli unsurlarıdır.

KSE, Osmanlı Türkçesiyle yazılmış bir eserdir. Müellifi Tarsuslu Osman Hayri Mürşid Efendi'dir. Eser oldukça hacimli bir eser olup ayrıntılı bir şekilde ilaç terkiplerini anlatır. Bu ilaç terkiplerinin muhtevasını anlatırken türlü bitkilerin isimleri zikredilir. Oldukça çeşitli bitki ismi geçen eser, yazıldığı dönemin Türkçesinde var olan bitki isimlerinin varlığını tespit etmemiz açısından önemli bir kaynaktır. Eser yazarın metindeki ifadesine göre Hicrî 1298 Miladî 1880/1881 yıllarında yazılmıştır. Kitabın ilk olarak basılması ise eserin son paragrafındaki ifadeye göre 12 Haziran 98'de teftiş-i maârifden 340 numaralı ruhsatname ile Matbaaʿ-i Osmaniye'de yapılmıştır. Bu bilgiler eserin son paragrafında (s.594) şu şekilde geçmektedir:

[23]*İşbu kitāb-ı ḥikāyet ʿatiḳa-ı ṭıbbiyeye dāir olup müṭālaʿaya şāyan* [24]*olacağı encümen-i teftīş-i maʿārifden 340 numaralı 12 ḥaziran* [25]*sene 98 tāriḫlü ruḫṣatnāmede ṭabʿına müsāʿade buyurulduġundan birinci* [26]*defʿa olaraḳ Maṭbaʿa-i ʿOs̱māniyede ṭabʿ olunmuşdur.*

KSE, bitkilerle tedavi yöntemlerinden söz eder. Bitkilerin yanı sıra hayvanlar ve madenler hakkında da faydalı açıklamalar yapar. Son bölümde de türlü hastalıkların belirtileri, tedavisi için yapılması gereken çeşitli macun, ilaç terkiplerini açıklar. Açıkladığı bu ilaçların nasıl kullanılması gerektiğini de ayrıntılı şekilde tarif eder. Eser yakın döneme ait olduğu için sayfalar varak numarası yerine direkt olarak numara verilerek hazırlanmıştır.

Eserin bilinen iki nüshası bulunmaktadır. İlki el yazması nüsha olup Milli Kütüphane El Yazmaları bölümünde 508 kayıt numarası ile yer almaktadır. Diğer nüsha ise matbu olarak hazırlanmış olup Süleymaniye Kütüphanesi Kasideci Zâde bölümünde 458 kayıt numarası ile yer almaktadır. El yazması nüsha matbu olana göre oldukça eksiktir. Matbu nüsha 14+594 sayfa iken el yazması nüsha 204 sayfadır.

Çalışmamızda KSE'de geçen bitki adlarını tespit etmeye çalıştık. Tespit edebildiğimiz bitki adlarını yapılarına göre basit, türemiş ve birleşik olarak tasnif ettik. Bu ana başlıkları alt başlıklara da ayırarak bitki adlarını değerlendirmeye çalıştık. Yapısı ve kökenini tespit edemediğimiz bitki adlarını da ayrı bir başlık altında değerlendirdik.

1. BASİT YAPILI BİTKİ ADLARI

1.1. TÜRKÇE KÖKENLİ BİTKİ ADLARI

āndız (Tür.) Andız otu, rasen, induz otu, kanes (İnula helenium)

arpa (Tür.) Arpa (Hordeum)

āyrıḳ (Tür.) Ayrık otu (Cynodon dactylon)

ayva (Tür.) Ayva (Cydonia vulgaris)

bögürtlen (Tür.) Böğürtlen (Rubus caesius)

bögrülce (Tür.) Börülce (Vigna sinensis)

buġday (Tür.) Buğday (Triticum)

burçaḳ (Tür.) Burçak, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan yıllık bir yem bitkisi (Vicia ervilia)

çilek (Tür.) Gülgillerden, sapları sürüngen, çiçekleri beyaz bir bitki

elma (Tür.) Elma

erik (Tür.) Erik, iccas (Prunus domestica)

ılġun (Tür.) Ilgıngillerden, ılgın ağacı, ılgın yemişi, azbe (Tamarix tetrandra)

iğde (Tür.) İğde (Elaegnus angustifolia)

ḳabaḳ (Tür.) Kabakgillerden, sürüngen gövdeli, sarı çiçekli bitki ve bu bitkinin meyvesi (Cucurbita)

ḳavun (Tür.) Kavun (Citrullus melo)

kendir (Tür.) Kendir, kenevir, esrar otu. Otsu bir bitkidir. (Cannabis sativa)

ḳurşun (Tür.) Deniz börülcesi otu, diş otu, kuduz otu. 100 cm kadar yükselebilen, çık yıllık, otsu ve morumsu, pembe çiçekli bir bitkidir. Boyar madde olarak kullanılır.

sarımsaḳ (Tür.) Sarımsak (Allium sativum)

serküle/zerküle (Tür.) Şaytara, serkile otu kökü (Plumbago zeylanica)

ṣoġan (Tür.) Soğan (Alium cepa)

sögüd (Tür.) Söğüt ağacı (Salix)

üvez (Tür.) Gülgiller familyasından, muşmulaya benzer meyveleri yenen, kışın yapraklarını döken, dikensiz, basit ya da bölmeli yapraklı, beyaz çiçekli ağaç ya da ağaççıklar. (Pirus sorbus)

üzüm (Tür.) Asmagiller familyasından, meyveleri taze veya kuru olarak yenilen ve salkım durumunda bulunan, tırmanıcı gövdeli, çalı formundaki bitkiler. (Vitis vinifera)

vaşaḳ (Tür.) Çadıruşağı otu ve bundan elde edilen zamk.

yarpuz (Tür.) Yarpuz, çiçekleri birbirinden ayrı halka durumunda, nane türünde, kısa saplı, az veya çok tüylü, güzel kokulu bir bitki (Mentha pulegium)

1.2. ALINTI BİTKİ ADLARI

1.2.1. ARAPÇA ALINTI BİTKİ ADLARI

ʿabir (Ar.) Anber

ʿanber (Ar.) Anber çiçeği, bir tür mimoza (Geum urbanum)

anison (Ar.) Anason (Pimpinella anisum)

anẕerut (Ar.) Sıcak memleketlerde yetişen, aynı addaki ağaçtan çıkarılan ve yara tedavisinde kullanılan bir reçine. Geven ağacı zamkı (Astragalus sarcocolla)
aṣfūr (Ar.) Yalancı safran, usfur (Carthamus tinctorium)
ʿarṭanīṣā (Ar.) Deve tabanı kökü
bādilcān/bādıncān (Ar.) Patlıcan (Solanum melongena)
baḳla (Ar.) Bakla (Vicia faba)
behmen (Ar.) Kuduz otu. İlaç yapımında kullanılır.
belesān (Ar.) Belesan ağacı, balsam ağacı, Mekke pelesengi (Commiphora opobalsamum)
belūṭ (Ar.) Palamut, meşe, palamut meşesi (Quercus ballota)
besbāse (Ar.) Küçük Hindistan cevizi tohumu (Myristica fragrans)
besfāyic (Ar.) Besfayiç, bespaye, çıyan otu (Polypodium vulgare)
buṭʿum (Ar.) Butum ağacı (Pistacia khinjuk)
cedvar (Ar.) Kara cedvar, cedvar-ı hindī, Fārisīde māh-ı pervīn derler. (Curcuma zedoaria nigra)
cevz (Ar.) Ceviz ağacının dışı kabuklu, içi yağlı ve nişastalı yemişi, koz
cülnār (Ar.) Nar çiçeği, yabani nar çiçeği. (Flos granati)
çavşır (Ar.) Maydanozgiller familyasından, boylu kalın köklü, sert gövdeli, şemsiye biçiminde sarı çiçekler açan, çok yıllık bitki, kavşir (Opoponaxe)
efsentīn (Ar.) Acı pelin, pelin otu. (Artemisia absinthium)
emlac (Ar.) Amlacotu, emlec. Hindistan'a mahsus bir meyve
encebār/enciyār (Ar.) Encübar, encibar, incibar, beşparmak otu (Potentilla erecta)
ferfiyun (Ar.) Ferbiyon, sütleğen otu, şebrem (Euphorbia resinifera)
fındıḳ (Ar.) Fındık (Corylus maxima)
fıstıḳ (Ar.) Şam fıstığı, Antep fıstığı (Pistacia vera)
fülfül (Ar.) Biber
ġāfeṣ (Ar.) Bıtraklı sarı ottur, kasık otu. Koyun bıtrağı ve kara bıtrak (akrimonia eupatoria)
ġāriḳun (Ar.) Garikon, katran köpüğü, çayır mantarı (Agaricus diliciousus)
ḫarab (Ar.) Harab tutan. Yer çamı, yer peliti, yer palamutu, kısamahmut otu (Ajuga chamaepitys)
ḥarbak (Ar.) Harbak. Siyah boynuz otu, kara çöpleme, karaca ot, kış gülü, kaplanboğan (Helleborus niger)
hardal (Ar.) Hardal, turpgillerden. Sarı çiçekli, deriyi yakıcı nitelikte olan, tohumu hekimlikte kullanılan tadı acı bir bitki. (Brassica nigra)
ḫaşḫaş (Ar.) Gelincilgillerden, kampsüllerinden afyon elde edilen, tohumlarından yağ çıkarılan bir yıllık ve otsu bir kültür bitkisi. (Papaver somniferum)
ḫaṭmī (Ar.) Hatmi, gülhatmi, gülhatem. Ebegümecine benzer, ondan daha büyük bir çiçek olup kurusu göğsü yumşatmak için haşlanarak içilir. (Athaea officinalis)
ḫınnā (Ar.) Kına, kına ağacı (Lawsonia inermis)
hilāliye (Ar.) Sarılık otu. Sarı sütü olur. Mamişa türündendir. Kastamonu ilinde gelse otu derler.
hindibā (Ar.) Kasni, yaban marulu, acı marul, güneyik (Cichorium endivia)

ḫorasānī (Ar.) Horasani, acı pelin, vermut (Artemisia cina)
ḫurma (Ar.) Hurma ağacının yemişi (Fructus dactylus)
ıṭrāfil (Ar.) Itrıfil, cennet biberi, su yoncası (Menyanthes trifoliata)
kafur (Ar.) Kafur ağacından elde edilen, hekimlikte kullanılan, beyaz ve yarı saydam, kolaylıkla parçalanan, güzel kokulu bir madde. (Laurus camphora)
ḳahve (Ar.) Bazı bitkilerin tohum ve meyveleri kavrulup toz edildikten sonra kahve yerine kullanılmaktadır. Bu şekilde kullanılan başlıca türler şunlardır: Çedene kahvesi: Elazığ bölgesinde kullanılır. Yağlı bir sıvı halindedir. Kenger kahvesi: Güney Anadolu'nun bazı bölgelerinde kullanılır. Menengiç kahvesi: Bal kıvamında bir karışımdır. Adıyaman, Gaziantep bölgesinde kullanılır.
kākenc/ kākücsenc/kaküne/Kaknec (Ar.) Kakınc, kandil otu, gelin otu, fener çiçeği, kanbil otu (Physalis alkekengi)
ḳaḳula (Ar.) Zencefilgillerden, kakule otu, hil otu. Genellikle Hindistan'dan gelen bir baharat. (Elettaria Cardamomum)
ḳaranfil (Ar.) Karanfil (Eugenia caryophyllata)
ḳarfe (Ar.) Tarçın (Cinnamomum)
ḳaṭūna (Ar.) Pire otu, karnıyarık otu (Plantago psyllium)
keṣ̱īrā (Ar.) Kesire, kitre. Geven dikeninden elde edilen zamk (Gummi tragacanthae)
kebābe (Ar.) Karabibere benzer baharat tanesi. Kebabe, kebabiye, kuyruklu biber. (Piper cubeba)
kemūn (Ar.) Kimyon (Cuminum cyminum)
kerefes (Ar.) Kereviz (Apium graveolens)
keten (Ar.) Ketengillerden, çiçekleri mavi renkte ve beş taç yapraklı, lifleri dokumacılıkta kullanılan bir bitki. (Linum usitatissimum)
ḳına (Ar.) Kına ağacı. Beyaz çiçekli, basit yapraklı ve dikenli bir ağaççıktır. Toz haline getirildikten sonra boyar madde ve yara iyi edici olarak kullanılır. (Lawsonia inermis)
ḳısṭ (Ar.) Kıst otu (Costus speciosus)
kündis/çuġān (Ar.) Kündüs. Aksırık otu, voynik otu, ağu kunduzu (Gynandrobsis struthium)
lüffān (Ar.) Ekşi nar
maḥleb (Ar.) Gülgillerden, 6-10 metre yüksekliğinde bir ağaç, kokulu kiraz, idris ağacı (Prunus mahaleb) bu ağacın bahar olarak kullanılan, nohut büyüklüğündeki yemişi.
maḥmūde (Ar.) Çit sarmaşığıgillerden yaprakları ok ucu biçiminde, çiçekleri soluk sarı renkte, 50-100 cm boyunda bir bitki ve bu bitkinin köklerinden çıkarılan, hekimlikte kulanılan reçineye benzer madde. (Convolvulus scammonia)
maṣṭakī (Ar.) Mastaki, sakız ağacından elde edilen bir tür reçine (pistacia lentiscus)
māzeryun (Ar.) Sütleğen türünden kulapa dedikleri, istiska hastalığının giderilmesinde faydalıdır, yaprağı sarı olana sarı sütleğen, siyah olana heft berg derler.
misk (Ar.) Karanfil yarpuzu, yavşan
muḳl (Ar.) Mekke ve Medine'de olan bir ağaç adıdır. Dum ağacı diye tabir olunur, hurma ağacına benzer. Bir söze göre Yemen'de yetişen bir ağaçtan elde edilen zamktır, buna da mukl derler. Türkçede geven derler. (Balsamodendron mukul)

mürr (Ar.) Mirra adlı Arabistan'da yetişen bir ağaç ve bu ağacın zamkı.
naʿna (Ar.) Nane bitkisi ve bu bitkinin yapraklarının kurutulmasıyla elde edilen baharat. (Mentha piperita)
nebāt (Ar.) Bitki
nemām (Ar.) Marsama, barsama, keklik otu, varsama otu (Mentha aquatica)
pelesek (Ar.) Belesan ağacı, balsam ağacı, Mekke pelesengi (Commiphora opobalsamum)
pelid (Ar.) Meşe, pelid ağacı
reyḥan (Ar.) Reyhan, fesleğen (Ocimum basilicum)
ribās (Ar.) Işgın ağacı, çoğunlukla şerbeti yapılır. (Rheum ribes)
ṣabr (Ar.) Zambakgiller familyasından, tropikal bölgelerde yetişen, küçüklü büyüklü birçok çeşidi bulunan, özellikle sarı sabır denilen türü tıpta kullanılan bir bitki. (Aloe vera)
saḳmūnyā (Ar.) Mahmude, bingöz otu. Müshil olarak kullanılan bir bitki. (Convulvulus scammonia)
s̱aʿleb (Ar.) Salep otu (Orchidaceae)
ṣandal (Ar.) Sandal ağacı, çeşitli türleri olan bir ağaç (Sanatalum albüm)
saʿter (Ar.) Kekik cinsinden güzel kokulu bir ot, güveyi otu (Origanum vulgare)
sedef (Ar.) Sedef otu (Ruto graveolens)
selīḫa (Ar.) Saliha, yalan tarçını, borucuk kökü (Cinnamomum cassia)
sezab (Ar.) Sedef otu, sezab otu (Ruta graveolens)
suʿd (Ar.) Topalak otu (Cyperus rotundus)
sumaḳ (Ar.) Antep fıstığıgillerden, sıcak bölgelerde yetişen, kabuğu hekimlikte, yaprakları dericilikte kullanılan bir ağaç (Rhus coriaria)
şaḳāyıḳ (Ar.) Ayı gülü. Düğünçiçeğigiller, çiçekleri türlü renkte, çok yıllık, güzel bir süs bitkisi. (Paeonica officinalis)
tutyā (Ar.) Çuha çiçeği (Primulaceae)
ʿūd (Ar.) Öd ağacı (Aquilaria agallocha)
ʿunnāb (Ar.) Hünnapgillerden, yenilen meyvesi için özellikle Batı ve Güney Anadolu'da yetiştirilen dikenli bir ağaç, çiğde ve bu ağacın meyvesi. (Zizyphus jujuba)
zaʿferān/ zaġferān (Ar.) Safran (Crocus sativus)
zanbaḳ (Ar.) Zambakgillerden, güzel ve iri çiçekli, çok yıllık bir süs bitkisi (Lilium candidum)
zefā/zufā (Ar.) Kuru ve nemlidir, kurusuna Arapça zūfā-yı yābis, Türkçe zoka derler. Buna bazıları Davut çöveni der. Yaprağı sinameki yaprağına benzer. Kudüs dağlarından gelir. (Hyssopus officinalis)
zencebil (Ar.) Zencefil (Zingiber officinale)
zeyt (Ar.) Zeytin

1.2.2. FARSÇA ALINTI BİTKİ ADLARI

āfyon (Far.) Haşhaş, kef otu, adam ağusu (Opium)
ālıc (Far.) Alıç (Crataegus)
amrud (Far.) Armut (Pirus communis)
bābunc (Far.) Papatya. Mayıs papatyası, babunec. (Matricaria chamomilla)
bādem (Far.) Badem. Dikensiz, pembe veya beyaz çiçekli bir ağaçtır. (Amygladus comminus)

bādrencuye/ bādrencbūye (Far.) Oğul otu, melisa, kovan otu, limon otu (Melissa officinalis)
belīle (Far.) Belile otu (Bellerica Myrobalan)
benc (Far.) Ban otu yaprağı
benefşe (Far.) Menekşe, menevşe, benevş (Viola tricolor)
çıra (Far.) Çıra
çiriş (Far.) Çiriş otu. Yaprakları sebze olarak kullanılır. Karlar eridikten hemen sonra ortaya çıkar. (Asphodelus)
darçın (Far.) Tarçın (Cinnomomum)
ebhel (Far.) Ardıç tohumu
enār (Far.) Nar, nargilelrden, yaprakları karşılıklı, çiçekleri büyük, koyu kırmızı renkte küçük bir ağaç ve bu ağacın içinde sulu taneler bulunduran yuvarlak yemişi.
encir (Far.) İncir
erġuvan (Far.) Erguvan, Kışın yapraklarını döken, pembe çiçekli bir ağaç veya ağaççıktır. (Cercis siliquastrum)
erişte (Far.) Rizomlu ve çok yıllık bir deniz bitkisidir. Yaprakları şerit şeklindedir. Türkiye'de ege ve Akdeniz sahillerinde bulunmaktadır. (Posisonia oceanica)
felencmüşk/fericmüşk (Far.) Çoğunlukla Hint'ten getirilen kırmızı renkli, hoş kokulu tohum, misk yaprağı tohumu.
ferāsyun (Far.) Ferasyun, it sebegi, it siyeği, yaban pırasası, yaban kendenesi, kukas otu. (Marrubium vulgare)
gül (Far.) Gül. Gül ağacının güzel kokulu, pek çok çeşidi bulunan, çok makbul çiçeği (rosa canina)
ḥavelān (Far.) Cehri, topalak (Rhamnus infectorius)
havıc (Far.) Havuç, cezer (Daucus carota)
ḫavlicān (Far.) Havlican, havlincan, galagan. Zencefilgillerdendir. Türkçe kulunç otu denir. (Alphina galanga)
helīle (Far.) Helile otu. Sıcak iklimlerde yetişir. Sarı helile ve kara helile gibi türleri vardır. Tohumu müshil olarak kullanılır. (Terminalia)
ḫevelān (Far.) Hünnapgillerden, yapraklarından yeşil boya çıkarılan bir bitki. (Rhamnus clorophorus globosus)
ḫıyār (Far.) Hıyar, salatalık (Cucumis sativus)
ıspanaḳ (Far.) İsfenah, isfinah (Spinacia oleracea)
ibrişim (Far.) Yeşil ibri, kuduz otu, sahil otu, kozalık (Alyssum maritimum)
incir (Far.) İncir ağacı ve bu ağacın yaş veya kuru olarak yenilen etli, tatlı yemişi. (Ficus carica)
isbenāḫ/isfanāḫ/ isnefāḫ (Far.) Ispanakgillerden, yapraklarından sebze olarak yararlanılan bir bitki. (Spinaca oleracea)
kābilī (Far.) Helile otu türlerinden biri
ḳarpuz (Far.) Karpuz (Citrullus vulgaris)
kasnī (Far.) Güneyik, yaban marulu, acı marul, hindiba (Cichorium endivia)
ḳayısı (Far.) Kayısı (Prunus armeniaca)
kendene (Far.) Pırasa (Allium porrum)

kene (Far.) Sütleğengillerden, tropik bölgelerde yetişen, bir yıllık otsu bitki. Kene otu, dedemene, genegerçek, hindiye, Hint baklası (Ricinus communis)

keraviye (Far.) Kurtumana, kerevya, kereviya, yabani kimyon, Frenk kimyonu, Karaman kimyonu, kertek, çatalca, sebz. Maydonozgiller familyasından, otsu bir bitkidir. (Carum carvi)

kişnic (Far.) Maydonozgillerden, kişniş otu, kara kimyon, kuş üzümü meyvesi (Coriandrum sativum)

kitre (Far.) bk. kesirā

ḳoruḳ (Far.) Koruk, henüz olgunlaşmamış ekşi üzüm

lādin (Far.) Ladin. Ladengillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, tüylü ve yapışkan yapraklı, beyaz ve pembe çiçekli, reçinesi hekimlikte kullanılan bir bitki. (Cistus creticus)

limon (Far.) Liman (Citrus limonum)

māmişa (Far.) Türkçede sarı gelincik, boynuzlu gelincik ve sarılık otu derler. (Glaucium corniculatum)

mazu (Far.) Servigengillerden, yaprakları almaşık ve küçük pullar biçiminde, gövdesi düz olan, dipten dallanan bir süs bitkisi (Thuya)

mercangüş (Far.) Mercanköşk çiçeği. Çalımsı veya otsu, çok yıllık, bembe veya beyaz çiçekli ve kuvvetli kokulu bitkilerdir. (Origanum majorana)

mercimek (Far.) Mercimek (Lens culinaris) 104

mevzek (Far.) Yaban üzümü, bit otu. 30-100 cm yükselikte, iki yıllık, yumuşak tüylü, kirli mavi çiçekli ve otsu bir bitkidir. (Delphinum staphisagria)

mürver (Far.) Mürver bitkisi. Hanımeligillerden, yaprakları karşılıklı, demet durumundaki beyaz çiçeklerinden hekimlikte yararlanılan, meyvesi zeytine benzer bir ağaççık.

nar (Far.) Nar ağacı ve meyvesi (Punica granatum)

nārdīn (Far.) Nerdin sünbülü. Sünbül-i Rumi de denir. (Nardus stricta)

nergis (Far.) Sularda yetişen bir bitki ve bunun çiçeği. Çiçekleri ayrı veya bir köksap üzerinde şemsiye vaziyetinde bulunan ve beyaz, sarı türleri de olan bir süs çiçeği. (Narcissus)

nihāle (Far.) Yeni, taze fidan.

nilüfer (Far.) Nilüfergillerden, çiçekleri beyaz, sarı, mavi, pembe renkte, durgun sularda veya havuzlarda yetişen bir su bitkisi (Nymphea)

noḫud (Far.) Nohut (Cicer arientinum)

pazı/pazu (Far.) Pazı, yaban pncarı (Beta vulgaris varcicla)

rāvend (Far.) Karabuğdaygiller faöilyasından, büyük yapraklı, çok yıllık bir bitki ve bitkinin kökü, ışgın. (Rheum officinale)

rāziyāne (Far.) Rezene otu, tere, dere otu. (Foeniculum vulgare)

sādenc (Far.) Sadec, Hint sümbülü (Nardustachys jatamansi)

servi (Far.) Servi, selvi ağacı. Kışın yapraklarını dökmeyen yüksek bir ağaç. Kozalakları kabız olarak kullanılır. (Cupressus)

sibisṭān (Far.) Sibistan ağacı, it memesi, Acem eriği, Mısır nabkı (Cordia mixa)

sūrincān (Far.) Surincan ile bilinen darıdır, bazı yerlerde ucu eğri kestane derler, itboğan, acı çiğdem (Colchicum autumnale)

susam (Far.) Susam (Sesamum)

süsen (Far.) Süsen çiçeği. Yüksek boylu, rizomlu ve genellikle bahçe ve mezarlıklarda yetişen ıris türlerine verilen ad. Çok yıllık, otsu ve genellikle mor ve beyaz çiçekli bitkiler.
ş̱ādenec (Far.) Sādec, Hint sünbülü
şalġam (Far.) Şalgam (Brassica rapa)
şevkerānī (Far.) Baldıran otu (Conium maculatum)
şevnīz (Far.) Çörek otu
ṭebaşir (Far.) Bambu şekeri, Hint kamışı şekeri (Bambusa arundinaceae)
tere (Far.) Tere otu (Lepidium sativum)
ṭurp (Far.) Turp (Raphanus sativus)
turunc (Far.) Sedefotugiller familyasından, turunçgillerden, 1-6 metre boyunda, kış aylarında yaprak dökmeyen bir ağaçtır. Çiçekleri beyaz renkli ve güzel kokuludur. Meyvesi küre şeklinde olup sarı-turuncu renktedir. (Citrus aurantium)
ṭut (Far.) Dut ağacı, dut meyvesi
türbid (Far.) Türbit otu (Conculvulus turpethum)
uşaḳ (Far.) Çadır uşağı, uşak ağacı (Dorema ammoniacum)
yasemin (Far.) Yasemin
zernıḫ (Far.) Arsenik, sıçan otu (Anagallis arvensis)
ẕürnibāt/ zürnibādi (Far.) Yabani zencefil (Zingiber zerumbet)

1.2.3. YUNANCA ALINTI BİTKİ ADLARI

āfsentīn (Yun.) Acı pelin, pelin, yavşan otu. Veronika olarak da bilinen ve Anadolu'da yirmi kadar türü olan bir bitki. (Artemisia absinthum)
aftimun (Yun.) Bağboğan, serede, cinsaçı, gelinsaçı, küsküt, fesleğen saçı (Cuscuta epythimum)
asarun (Yun.) Kedi otu (Asarum europaeum)
büber (Yun.) Biber (Piper)
biberiye (Yun.) Akdeniz çevresinde çok yetişen, yapraklarını dökmeyen, çiçekleri soluk, mavi renkli bir bitki (Piperia)
çanṭıyāne/cenṭiyane (Yun.) Halk arasında kızıl kantaron denen, ateş düşürücü, iştah açıcı, kuvvetlendirici ve uyarıcı hassalarından dolayı hekimlikte, eczacılıkta kullanılan, altın sarısı çiçekli, iri köklü, kokulu bitki (Gentiana)
feslegen (Yun.) Fesliğen, reyhan (Ocimum basilicum)
hamāderyüs (Yun.) bk. Kemāderyūs
ḳanṭaron/kantaryon/ḳanṭariyyun (Yun.) Kantaron, kızılkantarongillerden, hekimlikte kullanılan, sarı çiçekli, acı köklü küçük bir bitki. (Centeurea)
kebere (Yun.) Sürekli yeşil kalan çalı görünümünde bir bitki. Kebere, keber, kedi tırnağı, kapari (Capparis spinosa)
kemāderyus (Yun.) Yer palamudu, yer meşesi, kısacık mahmut, dalak otu, kemedris (Teucrium chamaedrys)
kemāteryus (Yun.) bk. Kemaderyūs
kemāfitus (Yun.) Yer çamı, harp tutan, meşecik (Ajuga chamaepitys)
kestāne (Yun.) Kestane (Castanea sativa)

kiras (Yun.) Kiraz. Gülgiller familyasından düz kabuklu bir çeşit ağaç ya da ağaççıktır. (Cerasus avium)
köknar (Yun.) Köknar. Çamgillerden, yüksek bölgelerde yetişen, iğne yaprakları kısa, yassı olan, reçineli ve kozalaklı bir orman ağacı. (Abies cilicica)
lahana (Yun.) Turpgillerden, geniş ve kalınca kat kat yaprakları olan, güz ve kış sebzesi olarak yetiştirilen ve birçok türü olan bitki, kelem. (Brassica oleracea)
maʿdenevāz (Yun.) Maydanoz (Petroselinum crispum)
manṭar (Yun.) Mantarlardan, içinde zehirlileri de bulunan, silindir bir gövde ve üst tarafında şapka biçiminde olan ilkel bitkilerin genel adı. (Fungi)
marul (Yun.) Birleşikgillerden, geniş ve uzun olan yeşil yaprakları taze olarak yenilen bir bitki. (Lactuca sativa)
mersin (Yun.) Mersin ağacı, sazak. Mersingillerden, yaprakları yaz kış yeşil kalan, beyaz çiçekli, güzel kokulu bir ağaç. (Myrtus communis)
muşmula (Yun.) Gülgiller familyasından, kış aylarında yaprak döken, eğri büğrü gövdeli, dallı budaklı küçük bir ağaçtır.
palamud (Yun.) Palamut, meşe, palamut meşesi (Quercus ballota)
papadya (Yun.) Papatya. 10-45 cm. yükseklikte, bir yıllık, otsu ve beyaz çiçekli bir bitkidir.
seḳurdiyun (Yun.) Yaban sarımsağı, su sarımsağı (Teucrium scordium)
senderūs (Yun.) Sandalus, sandarus, sandarak, dağ ardıcı sakızı (Callitris quadrivalvis)

1.2.4. FRANSIZCA ALINTI BİTKİ ADLARI

tatula (Fr.) Boru çiçeği, patlıcangillerden, çiçekleri beyaz veya mor renkte, meyveleri dikenli, bir yıllık ve otsu bir bitki (Datura stramonium)

1.2.5. SÜRYANİCE ALINTI BİTKİ ADLARI

sisalyos (Sür.) Hiltit ağacı, horoz gözü (Ferula assa-foetida)
fāşira (Sür.) Ören gülü, ak asma, ak sarmaşık. Köküne semiz kabak denir.

1.2.6. BULGARCA ALINTI BİTKİ ADLARI

lābaṭa (Bulg.) Lâbada. Karabuğdaygillerden, dere kenarlarında, sulak çayırlarda kendiliğinden yetişen, çok yıllık, otsu ve yaprakları sebze olarak kullanılan bir bitki (Rumex petientia)
pelin (Bulg.) Pelin otu. 100 cm kadar yükselebilen, çok yıllık, özel kokulu, acı lezzetli ve sarımtırak renkli çiçekli bir bitkidir.

1.2.7. ÇİNCEDEN ALINTI BİTKİ ADLARI

çay (Çin.) Asıl vatanı Çin ve Japonya olan, her dem yeşil olan ağaççık. Çay bitkisi.

1.2.8. SLAVCADAN ALINTI BİTKİ ADLARI

vişne (Sl.) Gülgillerden, yapraklarını döken, nisan-mayıs aylarında beyaz renkli çiçekler açan, ekşimtırak meyvelerinden reçel ve şerbet yapılan, dalları kırmızımtırak, kiraza benzer bir ağaç (Cerasus vulgaris)

1.2.9. İSPANYOLCADAN ALINTI BİTKİ ADLARI

ḳınaḳına (İsp.) Kök boyasıgillerden, asıl yurdu Güney Amerika olan, kabuğundan kinin çıkarılan bir ağaç (Cinchona)

1.2.10. YABANCI ÖZEL İSİMLERLE KURULAN BİTKİ ADLARI

ānẕer (öz.is.) Anzer çayı, 10-25 cm. yükseklikte, kuvvetli kokulu ve pembe çiçekli bir bitkidir. (Labiataea)

2. TÜREMİŞ YAPILI BİTKİ ADLARI

gelincik (Tür.) Gelincik çiçeği (Papaver rhoeas)
günlük (Tür.) Günlük ağacı ve bundan elde edilen zamk. Ak günlük, kara günlük
ḳızılcıḳ (Tür.) Kızılcık, yaprak açmadan çiçeklenen iri gövdeli bir ağaç (Cornus mas)
ṭopalaḳ (Tür.) bk. Suʿd. Hünnapgillerden, yapraklarından yeşil boya çıkarılan bir bitki.
üzerlik (Tür.) Sedefotugillerden, tütsüsü nazara iyi geldiğine inanılan kokulu bir çeşit bitki. Kurak tepelerde olan ince uzun nohut tanesi kadar tohumları olan, çok yıllık, otsu bir bitki. (Peganum harmala)

3. BİRLEŞİK YAPILI BİTKİ ADLARI

3.1. İSİM TAMLAMASI BİÇİMİNDE KURULAN BİTKİ ADLARI

3.1.1. TÜRKÇE İSİM TAMLAMLARI BİÇİMİNDE KURULAN BİTKİ ADLARI

aġac ḳavunı (Tür.) Ağaç kavunu, turunç, Akdeniz ülkelerinde yetişen bir ağaç (Citrus medica)
aġı aġacı (Tür.) Zakkum ağacı (Nerium oleander)
āḳça çiçegi (Tür.) Halime, sultan otu. Beyaz uzun kökleri olur, yaprağı başparmak gibi olur.
ana köki (Tür.) Dul avrat yaprağı kökü
ardıc yemişi (Tür.) Ardıç ağacı yemişi (Juniperus)
arniḳa otı (?+Tür.) Birleşikgillerden, sarı renkte, papatyayı andırır bir çiçek bitkisi (Arnica montana)
aṣma yapraġı (Tür.) Asma ağacı yaprağı, bağ asması
aṭa ṣoġanı (Tür.) Adasoğanı (Urginea maritima)
ayıd toḫumı (Ar.+Far.) Mineçiçeğigiller familyasından bir ağaç türünün tohumu
balıḳ otı (Tür.) Ballıbaba, çalpa, māhizehre (Verbascum sinuatum)
ban otı (Tür.) Siyah ban otu, benc (Hyoscyamus niger)
baṭrāsāliyun köki (Far.+Tür.) Yabani kereviz
buy toḫumı (Far.) Çemen otu tohumu, boy otu tohumu, hulbe. (Trigonella foenum-graecum)
buyān köki (Tür.) Meyan kökü, biyan kökü, ayı kulağı (Glycyrrhiza glabra)
çadır uşaġı (Far.) Kuzu sarmaşığı, çadır çiçeği. (Convolvulus arvensis)
çam fıstıġı (Ar.) Şam fıstığı, Antep fıstığı
çam saḳızı (Ar.+Tür.) Çam ağacı reçinesi sakızı (Colophonium)
çāvışlar dibi otı Bir tür ot
çetük otı Kedi otu, çetük otu, avşar otu (Asarum europaeum)
çivanperçemi otı (Far.+Tür.) 100 cm kadar yükselebile, çok yıllık, otsu, tüylü, beyaz veya sarı çiçekli ve kuvvetli kokulu bitkilerdir. (Achillea millefolium)
çörek otı (Tür.) Çörek otu, karaca otu, karamuk, şehniz. Düğün çiçeğigillerden. (Nigella sativa)
dāne çadırı (Far.) Çadır uşağı bitkisi ve bundan elde edilen zamk.
deñiz köki (Tür.) Deniz otu kökü, deniz teresi
deve dikeni (Tür.) Deve dikeni, peygamber dikeni, eşek dikeni, meryemana dikeni, kara yandık, boğa dikeni (Alhagi maurorum)

dişotı (Tür.) Diş otugillerden, kurak yerlerde yetişen, çok yıllık ve otsu bir bitki, mısır anasonu. Sapları kürdan olarak kullanılır.
ebegümeci (Tür.) Ebegümecigillerden, mor renkli, çiçekleri ilaç, yaprakları sebze olarak kullanılan, kendiliğinde yetişen çok yıllık bir bitki. (Malva siylvestris)
ebucehil ḳarpuzı (öz.is.+Far.) Ebucehil karpuzu, kabakgillerden, meyvesi çok acı, ishal yapıcı bir bitki, acı hıyar, acı elma, acı karpuz, it hıyarı. (Citrullus colocynthis)
eġir otı (Tür.) Egir, azak egiri, kasık otu, yel otu, hazambel (kökü). Karın ağrısını gidermek için kullanılan bir köktür. Terletici ve yatıştırıcı olarak kullanılır, su bitkisi. (Acorus calamus)
egrelti otı (Tür.) Evratı, eylentü, güllük, ifteri, kuzgun otu. Çiçeksiz ve otsu bir bitkidir. Doğu karadeniz bölgesinde hayvan yemi olarak kullanılır. (Pteridium aquilinum)
er gümeci bk. Ebe gümeci
göksüsen köki (Tür.) İrsa, mazi zambak kökü, Sûsen-i âsumângunînin kökü. (İris lurida)
gülnār güli (Far.) Cülnar, nar çiçeği, yabani nar çiçeği (Flos granati)
hindistan cevizi (öz.is.+Ar.) Cevz-i Hind┬, narçıl (Cocus nucifera)
ılġun yemişi (Tür.) Ilgıngillerden. Ilgın ağacı yemişi. Akdeniz bölgesinde yetişen bir ağaç cinsi. (Tamarix)
ışırġan dikeni (Tür.) Isırgangillerden, her tarafı sert tüylerle kaplı, tüyleri kırıldığında karınca asidi denilen kaşındırıcı bir madde çıkaran ot. (Urtica)
ışırġan otı (Tür.) Encere, cıncar, cincar (Urtica pilulifera)
iki ḳardaş ḳanı bk. Dem-ül-ahaveyn
it boġan otı (Tür.) Surincan, acı çiğdem, ucu eğri kestane (Colchicum autumnale)
it kiri (Tür.) ?
it üzümi (Tür.) Patlıcangillerden, bir yıllık otsu bir bitki. Köpek üzümü, tilki üzümü, böğürtlen (Solanum nigrum)
ḳar çiçegi (Tür.) Süsengillerden, dokuzdipli, gelgeç, yaprakları sarı ve pembe, soğanlı bitki.
ḳaraçörek otı Habbet-üs-sevda. Çörek otu, karaca otu, karamuk, şehniz. (Nigella sativa)
ḳarġa dülegi (ses.tak.+Tür.) Zeravend-i tav┬l. Erkek zeravend, boru elması, kümren dülegi (Aristolochia longa)
ḳaşıḳ otı (Tür.) Egir, eğir, Azak eğiri, hazambel kökü (Acorus calamus)
ḳaṭır ḳuyruġı (Tür.) Baklagillerden, katır kuyruğu, fülus. Sarı çiçeği ve ince uzun budakları olur. (Anagyris foetida)
ḳaya ḳoruġı (Tür.+Far.) Kaya koruğu, ekşi, kara üzüm gibi meyveleri olan kayalık yerlerde biten bir yaban bitkisi. (Sedum)
keçi boynuzı (Tür.) Baklagillerden, kerestesi marangozlukta, kabukları tabaklıkta kullanılan bir ağaç. Keçi boynuzu, harnup (Ceratonia silique)
kedi otı Kedi otu, çetük otu, asarun, çoban düdüğü (Asarum europaeum)
keklik otı (Tür.) Keklik otu, güveygü otu, sater
kelem yapraġı (Far.) Lahana (Brassica oleracea)
ḳoyun otı (Tür.) Sulak yaylalarda, çayır alanlarda, dere boylarında sık rastlanan, çayı sindirim kolaylaştırıcı etkiye sahip olan, ayrıca hekimlikte de yararlanılan bir bitki. Çok yıllık, sarı çiçekli ve otsu bir bitkidir. Fıtık otu, kasık otu, kuzu pıtrağı

ḳudret helvası (Ar.) Kudret helvası. Beyaz çiçekli, 20 metre yükselebilen, 5-9 yaprakçıklı, Kuzeybatı ve Batı Anadolu'da yaygın olan bir ağaç (Fraxinus ornus)
ḳunduzṭaşağı (Tür.) Kunduztaşağı otu ve kökü, çavşir, oğlanaşı (Ferula alaeochytris)
ḳurtḳulağı (Tür.) Kurtkulağı. Eşek navruzu, tavşankulağı. Dalsız gövdeli ve tek çiçekli bitkiler.
ḳuşḳonmaz dikeni (Tür.) Helyūn. Zambakgillerden, uç dalları yapraksı görünüşte, toprak altı kök saplarından çıkan taze sürgünleri yenen bir bitki (Asparagus officinalis)
ḳuzġun ayağı (Tür.) Kuzgunayağı. Çiçeklerindeki tohum sapları kürdan olarak kullanılan bir ot. Kuşayağı, kılır otu, hilal otu, diş otu. (Ammi visnaga)
ḳuzı ḳulağı (Tür.) Kuzukulağı, ekşikulak, ekşimik, oğlakkulağı, şeytankulağı. Karabuğdaygillerden, 15-40 cm yükseklikte, çok yıllık ve ekşi yapraklı bir bitkidir. Yaprakları çiğ olarak yenir veya pişirilerek sebze olarak kullanılır. (Rumex acetosella)
lābaṭa köki (Bulg.+Tür.) bk. lābaṭa. Lâbada otu kökü
mekke ayrığı (öz.is.+Tür.) Mekke ayrığı, ayrık otunun bir türü (Cynodon dactylon)
menegüş ṣaḳızı Menengiç sakızı, buttum sakızı, terementi (Pistacia terebinthus)
mersin yaprağı (Yun.+Tür.) Mersin yaprağı (Folium myrti)
mersin yemişi (Yun.+Tür.) bk. Mersin
meyan köki (Far.+Tür.) Baklagillerden, fasulyegillerden kalın rizomlu bir ağaççıktır. Yaprakları tüysü, yaprakçıkları pek çoktur. Çok yıllık, otsu bir bitkidir.

mıṣır baḳlası (Ar.) Domuz baklası, acı bakla, yahudi baklası, termiye (Lupinus termis)
nar çiçegi (Far.) Nar çiçeği
nevruz otı (Far.+Tür.) Nevruz otu, çiçekleri aslanağzına benzeyen, türlü renkte, taşıdığı glikozit sebebiyle iç söktürücü olarak kullanılan bir kır bitkisi. (Linaria vulgaris)
oġul otı (Tür.) Oğul otu, melisa, kovan otu (Melissa officinalis)
parmaḳ üzümü (Tür.) Uzun oval biçimli, daha çok kumsal toprakta yetişen üzüm çeşidi
peyġamber aġacı (Far.+Tür.) Yabani kimyongillerden, Antil Adaları'nda ve Vanezuela'da yetişen, 10-15 metre yükseklikte, kışın yapraklarını dökmeyen, reçinesinden gayakol çıkarılan bir ağaç (Guaiacum of cicinale)
peyġamber çiçeği (Far.+Tür.) Birleşikgillerden, 15-6b cm yükseklikte, bir yıllık, baharda buğday tarlalarında mor renkli çiçekler açan otsu bir bitki. Kantaron, belemir, acımık (Centaurea cyanus)
semiz otı (Tür.) Semiz otu (Portulaca oleracea)
servi ḳozalağı (Far.+Tür.) Selvi ağacı kozalağı
ṣıġır dili (Tür) Sığırdiligillerden, 30-60 cm. yüksekliğinde, tüylü, çok yıllık ve otsu bir bitki (Anchusa officinalis)
ṣıġır ḳuyruġı (Tür.) Sığırkuyruğu bitkisi, iki çenekliler sınıfının sıracagiller familyasından çok çabuk dökülen bir bitki. (Verbascum)
ṣıġır odı (Tür.) Sığır otu (Xanthoxylon piperitum)
siñirli yaprağı (Tür.) Sinirotu yaprağı. Tıpta ve eczacılıkta kullanılan bir bitki (Plantago)
su teresi (Tür.+Far.) Su teresi, cırcır, su kerdemesi (Nastrutium officinale)
südlüce otı (Tür.) Sütleğen otu (Euphorbia peplis)

sünnetlüce otı Çayırlarda, bayırlarda, ekin aralarında biten bir ottur. Yaprağı künik çiçeği yaprağına benzer. Sarıya yakın yaprağı ve incecik çöp gibi budakları olur.
şām fıstığı (Ar.) Antep fıstığıgiller familyasından, 5-10 metre yüksekliğinde bir ağaç ve meyvesi (Pistacia vera)
ṭaġ nanesi (Tür.+Ar.) Dağ nanesi, güveği otu, kekik otu, zater (Origanumvulgare)
ṭaġ yarpuzı (Tür.) Yarpuz, avşan otu, nane (Mentha pulegium)
ṭana burnı (Tür.) Danaburnu, aslanağzı çiçeği
temur dikeni (Tür.) Demür dikeni, hasek, butrak, pıtrak, demir dikeni meyvesi (Tribulus terrestris)
ṭopuzlu otı (Tür.) bk. Sünnetlüce otu
ṭul ʿavrat yaprağı (Ar.+Tür.) 30-60 cm yükseklikte, iki yıllık, otsu ve kırmızı çiçekli bir bitki. Doğu Anadolu bölgesinde sebze olarak kullanılır. (ArctiumTomentosum)
ṭuraḳ otı (Tür.) Dere otu, rezene (Anethum)
yaban feslegeni (Tür.+Yun.) Yer fesleğeni
yaban güli (Tür.+Far.) Gülgillerden, çiçekleri soluk pembe, beyaz, yemişi parlak kırmızı renkte bir bitki (Rosa canina)
yaban keşüri (Tür.+Far.) Havuç
yaban marulı (Tür.+Yun.) bk. Kasn┬
yaban sarımsağı (Tür.) Uskurdiyun, yaban sarımsağı, su sarımsağı (Teucrium scordium)
yaban ṭurpı (Tür.+Far.) Yaban turpu, acırga (Raphanus raphanistrum)
yer mürveri bk. mürver
yılanyasdıġı (Tür.) Yılanyastığıgillerden, sulak ve nemli yerlerde yetişen, kök sapında süt görünüşünde, yakıcı ve acı bir öz bulunan, zehirli bir bitki
yılġun yemişi (Tür.) bk. Ilgun ağacı yemişi

3.1.2. ARAPÇA TAMLAMA BİÇİMİNDE KURULAN BİTKİ ADLARI

ʿabdü's-selām (Ar.) Arapça yebrūḥ-üs-sanem denir. Halk içinde meşhur olan lufāḥ türündendir, lufāḥ bezi dedikleri kökün adıdır. Kankurutan, kankusturan, adam otu, insan da denir.
aṣlü'l-süs (Ar.) Yabani meyan kökü (Radix astragali)
ʿaẕabü'l-s̱aʿleb (Ar.) İt üzümü (Solanum nigrum)
bezrü'l-ḳarʿ (Ar.) Kabak tohumu, kabak çekirdeği (Semen cucurbitae)
demü'l-aḫaveyn (Ar.) İki kardeşkanı ağacı (Calamus draco)
ḥabbü'l-nil Çivit otu tohumu, bezrü-n-n┬l (İndigofera tinctoria)
ḫayrü'l-ḫamām (Ar.) ?
iklīlü'l-melik (Ar.) Koçboynuzu, sarıyonca, şahbuze, maflun (Melilotus officinalis)
iḳlimyā'l-fiżża (Ar.) Gümüş posası
iklīlü'l-cebel Bk. Biberiye
levzü'l-ḥulv (Ar.) Tatlı badem, soyulmuş badem çekirdeği (Semen amygdali)
liḥyetü't-teys (Ar.) Keçisakalı, tekesakalı otu (Tragopogon porrifolius)
lisānü'l-aṣafūr (Ar.) Kuşdili, biberiye, hasalban (Rosmarinus officanilis)
lisānü'l-ḥamel (Ar.) Sinir otu, bağa yaprağı (Plantago majormedia)
menruʿl-ʿacem (Ar.) Bir çeşit üzüm

şevketü'l-mübāreke (Ar.) Mübarek dikeni, şevket otu
ʿ**udü'l-ṣalīb (Ar.)** Düğünçiçeğigiller familyasından, ayı gülü, yer şakayıkı, favanya (Paeonica officinalis)
ʿ**ūdü'l-ḳahr (Ar.)** bk. Akırkarha
varaḳü'l-ġār (Ar.) Defne yaprağı (Folium lauri)
yebrūḥü's-ṣanem (Ar.) Adam otu, insana benzeyen bir tür ottur. (Mandragora autumnalis)

3.1.3. FARSÇA TAMLAMA BİÇİMİNDE KURULAN BİTKİ ADLARI

ʿ**aḳır-ı ḳarḥa (Ar.)** Pireotu, nezle otu, yapışkan otu (Anacyclus pyretehrum)
ʿ**anber-i eşhereb (Yun.)** Gri renkte bir tür anber
ʿ**anber-i bāris (Ar.)** Sarı çalı, çobantuzluğu, kadıntuzluğu denen ağaççık (Berberis vulgaris)
ʿ**asel-i bend (Ar.)** Asılbend, karagünlük ağacından elde edilen belsem. (Gummi benzoe)
aṣl-ı ḥarīḳ-i ebyaż (Ar.) Beyaz harik kökü
bādiyān-ı Ḫıṭāyī Çin anasonu, badyan, yıldız anasonu (İllicum verum)
bezr-i ḳaṭuna (Ar.) Pire otu, karnıyarık otu tohumu (Plantago psyllium)
bezr-i sefercel (Ar.) Ayva tohumu (Cidonia vulgaris)
buḫur-ı meryem (Ar.+Far.) Devetabanı bitkisi, domuz ağırşağı (Cyclamen coum)
cevelan-ı hindī (Ar.) Bir tür tıbbī bitki
cevz-i bevvā (Ar.) Küçük hindistan cevizi, besbāse. (Myristica fragrans)
cevz-i hindī Hindistan cevizi, narçıl. (Cocus nucifera)
cevz-i rūmī Ceviz, anadolu cevizi. (Juglans regia)
cünd-i bīdester (Far.) Kunduz hayası otu
dar-ı fülfül (Far.) Eskiden hekimlikte de kullanılan, Doğu Hint dağlarında yabani olarak yetişen, yakıcı ve keskin lezzetli, karabibere benzer bir bitki. Tarçın tohumu da denir. (Fructus pioeris longi)
çöpçini (Far.) Çūb-ı çinī, Çin saparnası (Smilax china)
fülfül-i ebyaż (Ar.) Ak fülfül, beyaz biber (Fructus piperis albi)
gül-i ḫatmī bk. Hatmi
helīlec-i asfer (Far.+Ar.) Helile-i asfar, sarı helile (Terminalia citrina)
helile-i kābili (Far.) Helile, kara helile (Terminalia chebula)
hey-u fāriḳūn (Ar.+Far.) Kılıç otu, mayasıl otu, koyun kıran, sarı kantaron, binbirdelik otu (Hypericum perforatum)
ḫüsn-ü yusuf Bir köktür. Yağıyla yapılan merhem temregü tedavisinde kullanılır.
kābil-i rum (Ar.+Yun.) Erik türü
kendir-i ebyaż (Tür.+Ar.) Beyaz kendir, kendir otu türlerinden biri
ḳunter-i yerevā
lisān-ı s̱evr (Ar.) Sığır dili bitkisi (Anchusa officinalis)
muḳl-ı arzaḳ (Ar.) bk. Mukl
müşk-i ṭarāmeşiʿ (Far.+Tür.) Girit otu, mangır otu (Origanum dictamnus)
naḫve-i hindī Mısır anasonu, nanhah (Fructus ajowan)
persiyāvşan (Far.) bk. Baldırıkara
rāvend-i çini (Far.) Çin ravendi (Rheum palmatum)

rāvend-i ṭavil (Far.) Erkek ravend (Aristolochia longa)
ṣabr-ı uṣḳuṭurī (Ar.) Sabırın bir türü, ayva usaresi (Aloe socotrina)
sinameki (Ar.) Sinā-i Mekkī. Baklagillerden, sıcak bölgelerde yetişen, yaprağı müshil olarak kullanılan bir bitki (Cassia officinalis)
suʿd-ı hindī (Ar.) bk. Suʿd
sünbül-i hindī (Far.) Hint sümbülü (Nardustachys jatamansi)
timurhindi (Far.) Temr-i Hindī. Baklagillerden, sıcak iklimlerde yetişen bir ağaç ve bu ağacın meyvesi (Tamarindus indica)
ʿūd-ı hindī (Ar.) bk. ʿŪd
żamġ-ı ʿarabī (Ar.) Arap zamkı, acaciasenegal bitkisinin zamkı (Gummi arabicum)
żamġ-ı zeytun (Ar.) Zeytin ağacından elde edilen zamk
zerāvend-i müdaḫrec (Far.) Dişi zeravend, erkurtaran (Aristolochia rotunda)
zerdeçūp (Far.) zerde-çūp. Zencefilgillerden, kök saplarından safranı andıran boyalı bir madde çıkarılan, yaprakları sivri uçlu, çiçekleri sarı renkte, çok yıllık bir bitki (Curcuma longa)
zerrin-i ḳadaḥ (Far.) Nergis çiçeği, zerrinkadeh (Narcissus poeticus)

3.2. SIFAT TAMLAMASI BİÇİMİNDE KURULAN BİTKİ ADLARI

3.2.1. TÜRKÇE SIFAT TAMLAMASI BİÇİMİNDE KURULAN BİTKİ ADLARI

ācı bādem (Tür.+Far.) Gülgillerden bir meyve ağacı ve bu ağacın acımtırak sert kokulu meyvesi (Cprunus comminis)
acı marul (Tür.+Yun.) Acı marul, hindiba, güneyik (Cichorium endiva)
āḳ anber (Tür.+Ar.) Ak anber
āḳ anẕerut (Tür.+Ar.) Ak geven (Astragalus gummifer)
āḳ çivid Çivit otu tohumu, bezrü'n-nîl (İndigofera tinctoria)
āḳ gevenlik (Tür.+?) Baklagillerden, çok yıllık, dikenli ve yastık biçiminde dağ bitkileri
āḳ türbid Türbit otı, bir ot köküdür, iyisi ak olandır. (Convolvulus turpethum)
beyaż çay (Ar.+Çin.) Bir tür çay
beyaż ḫarbaḳ (Ar.) Zambakgillerden, 100 cm kadar bir yüksekliğe erişebilen, yaprakları uzun, kazık köklü, yeşilimsi beyaz çiçekli, çok yıllık ve otsu bir bitki (Veratrum album)
beyaż ḫaşḫaş (Ar.) Ak haşhaş, beyaz haşhaş, afyon bitkisi, keyf otu
beyaż kitre (Ar.+Far.) Beyaz kesire, Geven dikeninden elde edilen zamk (Gummi tragacanthae)
beyāż ṣandal (Ar.) Sandal ağacı türü. Ak sandal, cinden ağacı (Santalum album)
beyaż ṣoġan (Ar.+Tür.) Ak soğan, ada soğanı. Büyük soğanlı, beyaz çiçekli ve otsu bir bitkidir.
ekşi nar (Tür.+Far.) Lüffan
ḳara bındıḳ Tarsus adıyla da geçer. Yuvarlak mantara benzer bir ottur. (Aegle marmelos)
ḳara hel┬le (Tür.+Far.) Helile-i kābil┬. Helile, kara helile otu (Terminalia chebula)
ḳarabaş (Tür.) Ustuhudus, yalancı lavanta çiçeği, yarakan çiçeği (Lavandula stoechas)
ḳara kevenlik (Tür.+?) Keven otu türü
ḳara ḳoz (Tür.+Far.) ?
ḳırmızı ḳanṭariyun (Ar.+Yun.) 50-80 cm kadar yükselebilen, iki yıllık, kırmızı çiçekli ve otsu bir bitkidir. İştah açıcı olarak kullanılır. Kızılkantaron da denir.
ḳızıl behmen (Tür.+Ar.) Behmen-i ahmer, kuduz otu (Statice limonium)

ḳızıl boya (Tür.) Kök boya, fuvve. Kök boyasıgillerden, 1-2 metre uzunluğunda, çalı görünümünde, soluk sarı çiçekli, gövdesi set dikenli, rizomlu, çok yıllık bir bitki. (Flubia tinctorum)
ḳızıl gül (Tür.+Far.) Kırmızı gül, verd-i ahmer
ḳızıl ṣandal (Tür.+Ar.) Kızıl sandal (Pterocarpus santalinus)
ḳızıl üzüm (Tür.) Kızıl üzüm (Vitis vinifera)
ḳızıl zerniḫ (Tür.+Far.) Kızıl sıçan otu
ḳocaḳarı (Tür.) Alıç
ḳurı üzüm (Tür.) Kuru üzüm (Fructus vitis)
ṣarı helile (Tür.+Far.) Sarı helile, helile otunun bir türü. (Terminalia citrina)
semiz ḳabaḳ (Tür.) Şeytan şalgamı
siyah ḫarbaḳ (Far.+Ar.) Siyah harbak, çöpleme otu, karaca otu, siyah boynuz otu (Helleborus niger)
şāhtere (Far.) Şahtere, şahteregiller familyasından, çok parçalı yapraklı, küçük, düzensiz, beyazımtırak veya pembe renkli çiçekleri olan otsu bir bitkidir. (Fumaria officinalis)
ṭatlu bādem (Tür.+Far) Tatlı badem (Semen amygdali)
yaş incir (Tür.+Far.) Kurutulmamış incir meyvesi
yaş üzüm (Tür.) Kurutulmamış üzüm meyvesi

3.2.2. FARSÇA SIFAT TAMLAMASI BİÇİMİNDE KURULAN BİTKİ ADLARI

çeşmezen (Far.) çaşma-zan. Çeşmīzec, habb-ı esved, tecellüb mine'l-hindî
ḫıyarşenbe (Far.) Hıyar-çenber. Hıyarşenber, hıyarşember, hint hıyarı, acur (Fructus cassiae fistulae)
şābboy (Far.) Şeb-buy. Turpgiller familyasından, güzel kokulu, kırmızı, açık sarı veya mor çiçekeri olan çok yıllık bir bitkidir. 50 cm kadar yükselebilen, çok yıllık, otsu ve turuncu çiçekli bir bitkidir.
şeftālü (Far.) şeft-ālū. Şeftali (Persica vulgaris)
zerdāli (Far.) zerd-ālū. Zerdali (Armenica vulgaris)

3.3. İSNAT GRUBU BİÇİMİNDE KURULAN BİTKİ ADLARI

baldırıḳara (Tür.) Persiyâvuşân, 10-25 cm. boyunda, çok yıllık ve otsu bir bitkidir. Nemli yerlerde yetişir. (Aspelinum adianthum)

3.4. SIFAT-FİİL GRUBU BİÇİMİNDEKURULAN BİTKİ ADLARI

demürbozan (Tür.) Tırfıl, yabani yonca

4. KÖKENİNİ TESPİT EDEMEDİĞİMİZ BİTKİ ADLARI

anceliḳa (?) Bir erik türü.
busenün (?) Bir tür ot. Dişlere parlaklık ve kuvvet verir. (KSE)
caʿde (?) Koyun yavşanı, meryemsaçı, anterbūy, acı yavşan (Teucrium polium)
efrāciyā (?) Göz otu, çilek
ġavtağına (?) Çin vilayetinden gelir. Sarı zamktır. Sarı sabıra benzer. Kokusu ve tadı yoktur. (KSE)
ıstarek (?) Zeytin zamkı, kara günlük (KSE)

ispid (?) Ispıt. Ballıbaba türünden, Kuzey Anadolu bölgesinde yetişen, 30-40 cm yükselikte, rizomlu, tüylü, mavi kırmızı çiçekli, çok yıllık, otsu ve kökü yenilebilir bir bitki (Trachystenon orientale)
maluḥyā/melūḥiye (?) Ebegümecinin kızılı (Malva sylvestris)
ṣaparna/ṣıparna (?) Zambakgiller familyasından, tırmanıcı ve dikenli gövdeli, yeşilimsi çiçekli, çok yıllık bir bitkidir (Smilax)
ṣaṣferās/ṣāṣġaras/ṣāṣḳırās (?) Agaç türü (KSE)
ḳoralinā (?) Bir tür ottur. Vişneye benzer. (KSE)
ḳutenic (?) Bir tür papatyadır (KSE)
güneyik (?) Kasni, yaban marulu, acı marul, hindiba (Cichorium endivia)
ḥaṣalbān (?) Lisan-ül-asafir, kuşdili, biberiye (Rosmarinus officinalis)
gevan (?) Geven, baklagillerden, çok yıllık, dikenli bir çalı. Keven. Bazı türlerinden kitre denilen bir zamk çıkarılır. (Astragalus)
kirmid (?) Mantar
nānḫuvāh (?) bk. Nahve-i hindi
tetre (?) bk. Sumak

SONUÇ

Çalışmamıza konu olan eser 19. yy'a ait Kenzü's-Sıhhat-ül-Ebdāniye'dir. Osmanlı Türkçesi ile yazılmış eser, bitki adları bakımından oldukça zengindir. Eser hem dönemine ait dil özellikleri hem de zengin bitki çeşitliliği bakımından önemli bir kaynak olmuştur. Çalışmamızda toplam 491 farklı bitki adı tespit ettik. Bunlardan 47 adedi sadece KSE'de görebildiğimiz bitki adlarıdır. Bu yüzden bu bitki adlarının açıklamasını yapamadık. Sadece 5 adedini KSE'de tarif edildiği kadarıyla açıklayabildik. Bu bitki adları şunlardır:

"afāḳya, anṭula, berdāne, berseyā, betūniḳa, çalapa, çindibi, dibās, fağlağan dikeni, fānidşeker, fāşrāyābāt ḳabuğı, ġaraçyula otı, ġavtağına, helīcāt, helīlcān, ḫıyāzi, ısṭarek, isḳābeyuza, itkiri, ḳalḳand, ḳaramānā, ḳırva ot, kipak, ḳoralinā, ḳutenic, ḳuvava otı, küyki otı, mardin erigi, meʿizzec, meryebās, mevr-i çay, misk elması, murṣāfi, mübernic, raḳḳ-ı serpillüs, rencān, sāmerce köki, ṣaṣferās/ṣāṣġaras/ṣāṣḳırās, sedürs, selüken, sermeżāʿaf, ṣıdḳ otı, ṭāruḳ, tebunga, tegamega, vāyet üzümi, zengil"

Tespit ettiğimiz bitki adlarının 25'i Türkçe, 87'si Arapça, 77'si Farsça, 26'sı Yunanca, 2'si Fransızca, 2'si Süryanice, 2'si Bulgarca, 1'i Çince, 1'i İspanyolca, 1'i Slavca ve 1'i yabancı özel isim olmak üzere 225 adedi basit yapılıdır. Basit yapılı bitki adlarının toplam bitki adları içerisindeki oranı %45,7'dir. Yapılarına göre bitki adlarında en az türemiş yapılı bitki adı tespit edilmiştir. Türemiş yapılı bitki adları 5 adet ile toplam bitki adları içerisinde %1,01'dir. Birleşik yapılı bitki adı toplam 200 adet tespit edilmiştir. Bu 200 birleşik yapılı bitki adından 97'si Türkçe isim tamlaması şeklinde, 19'u Arapça isim tamlaması biçiminde, 43'ü de Farsça isim tamlaması biçiminde, 35'i Türkçe sıfat tamlaması, 5'i Farsça sıfat tamlaması biçiminde kurulmuş, 1'i sıfat fiil grubu, 1'i de isnat grubu biçiminde kurulmuştur. Birleşik yapılı bitki adlarının toplam bitki adları içerisindeki oranı %40,6'dır. Kökenini tespit edemediğimiz 18 adet bitki adı bulunmaktadır. KSE'de geçip de başka eserlerde göremediğimiz 47 bitki adı tespit edilmiştir. Bu bitki

adları, bilinen herhangi bir bitkinin Anadolu ağızlarında geçen diğer adı, ses değişikliğine uğramış şekli ya da başlı başına yeni bir bitki türü de olabilir.

KISALTMALAR

Ar.: Arapça
Bulg.: Bulgarca
Çin.: Çince
Far.: Farsça
Fr.: Fransızca
İsp.: İspanyolca
KSE: Kenzü's-Sıhhatü'l-Ebdâniyye
Sl.: Slavca
Sür.: Süryanice
Tür.: Türkçe
Yun.: Yunanca

KAYNAKLAR

AKSAN, Doğan, (2003), Türkçenin Gücü, Bilgi Yayınevi, Ankara.

ALKAYIŞ, Fatih, (2007), Türkiye Türkçesinde Bitki Adları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

BAYTOP, Turhan, (1997), Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Yay., Ankara.

BİLGİN, Arif, (2006), Osmanlı Döneminde İlaç Yapımında Kullanılan Tıbbi Bitkiler, Osmanlılarda Sağlık 1, Ed. Coşkun Yılmaz-Necdet Yılmaz, ss.231-247, İstanbul.

DİNAR, Talat, (2013), Müderris Hasan Efendi'nin "Gayetü'l-Münteha Fi-Tedbiri'l-Merza"sı (Hastalıkların Tedavisinde En Son Nokta), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

EFE, Kürşat, (2012), Türkiye Türkçesi Ağızlarında Bitki ve Hayvan İsimleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

GÜMÜŞATAM, Gürkan, (2009), Haza Kitab u Hükema-yı Tertib-i Mu'alece Adlı Eser Üzerine Bir Dil İncelemesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

GÜRLEK, Mehmet, (2011), 'Alâ'im-i Cerrâhî'nde Geçen Bitki Adları, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4/7, ss.123-145.

KÜÇÜKER, Paki, (2010), Lügat-i Müşkilât-ı Eczâ'da Türkçe Bitki Adları, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3/11, ss.401-415.

TDK, (2009), Tarama Sözlüğü 1-8, 3. Baskı, Ankara.

TDK, (2005), Türkçe Sözlük, Ankara.

TDK, (1993), Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, Ankara.

TOKAT, Feyza, (2012), Hezârfen Hüseyin Efendi'nin "Tuhfetü'l-Erîbi'n-Nâfia Li'r-Ruhânî ve't-Tabib"i, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

YAVUZ, Serdar, (2013), Cerrâh-nâme (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım), Kesit Yayınları, İstanbul.